

УДК 339.9:658.513.2

І.І. Вініченко,

к. е. н., професор, Дніпропетровський держагроуніверситет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Використовуючи теоретичні напрацювання, результати аналітичних досліджень з урахуванням пропонованого механізму розвитку інвестиційного процесу в регіоні та активізації інвестиційної діяльності в сільськогосподарському господарстві в статті наведено прогностичні розробки щодо визначення організаційно-економічних заходів інвестиційного розвитку аграрних підприємств та їх вплив на ефективність виробництва.

Abstract. Using theoretical developments, results of analytical studies, taking into account the proposed mechanism of the investment process in the region and enhance investment in the agricultural sector in the article are projected development on the definition of organizational and economic measures of investment development of agricultural enterprises and their impact on production efficiency.

Ключові слова. Аграрні підприємства, венчурний капітал, інвестиції, інвестиційний розвиток, інвестиційна привабливість, лізинг, прибуток, фінансово-промислова група.

Результати дослідження

Активізація інвестиційної діяльності аграрних підприємств можлива шляхом здійснення організаційно-економічних заходів щодо залучення капіталу з ринку фінансів на інвестування. До цих заходів ми відносимо: зниження податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства, диференціація податкових пільг залежно від спрямованості інвестицій, посилення державної підтримки експорту сільськогосподарської продукції. Доцільним є створення гарантійних та заставних фондів, об'єднуючих фінансові кошти держави, підприємств, приватних осіб; розширення практики і посилення дієвості страхування, посилення інноваційної орієнтації в інвестиційній діяльності та інші.

В даний час спостерігається тенденція до пріоритетного фінансування суміжних з сільським господарством галузей. Мотивацією цього є думка про залежність ефективності сільськогосподарського виробництва від повноцінного функціонування галузей I та II сфер АПК, підтримавши які, опосередковано можна буде зробити позитивний вплив на стан сільського господарства [3].

Проте, на наш погляд, тут присутня зворотна залежність: транспортна, переробна, заготівельна та інші галузі використовують сільськогосподарську продукцію, отже, насамперед, самі залежать від економічної ситуації в сільськогосподарському виробництві. Тому ми пропонуємо змістити акценти у виборі об'єкту інвестування на користь безпосереднього виробника сільськогосподарської продукції й доходу від її виробництва, диференціюючи підходи до вирішення питань інвестування. Для найпривабливіших галузей АПК доцільно встановити нижчий рівень державної підтримки, а для галузей, де вірогідність зростання приватних інвестицій не велика, він має бути набагато вищий.

Подолання дефіциту інвестиційних ресурсів вимагає мобілізації всіх можливих джерел фінансування, як внутрішніх, так і зовнішніх. Їх вивчення показує, що для активного використання внутрішніх джерел сільського господарства України потрібен час, необхідний для відновлення фінансово-кредитної системи та можливостей державного бюджету, зміцнення фінансових можливостей сільськогосподарських підприємств. Тому в найближчій перспективі особливу актуальність ми бачимо в залученні інвестицій з інших галузей економіки України та засобів іноземних кредиторів та інвесторів.

Як один із заходів акумуляції власних інвестиційних ресурсів країни можна запропонувати використання права відкриття інвестиційних рахунків для підприємства в уповноваженому банку, які виключаються з оподаткування та використовуються тільки на інвестиційні цілі, що заздалегідь декларуються підприємством (закупівля устаткування й техніки, будівництво виробничих об'єктів тощо).

Разом з залученням інвесторів із зарубіжних країн, необхідно розширювати інвестиційні можливості самих сільськогосподарських підприємств, особливо необхідна переоцінка ролі амортизаційних відрахувань в інвестиційний процес, встановлення контролю за їх цільовим використанням.

На сучасному етапі держава дотримується раціональної політики з питань інвестицій, оскільки відбувається зміна "суцільного" фінансування сільськогосподарських підприємств на інвестування за результатами конкурсного відбору найбільш ефективних проектів. Зрозуміло, такий підхід посилює різницю між процвітаючими господарствами й підприємствами з нестабільним фінансовим положенням, але, з іншого боку, дасть гарантію ефективного використання вкладених коштів. А при інвестуванні недержавних підприємств держава повинна мати гарантії пайової участі в них [5].

Ми пропонуємо звернути особливу увагу на підвищення ефективності управління активами сільськогосподарських підприємств, що знаходяться у власності держави. Дані активи, не служать виключно джерелом бюджетних доходів, оскільки метою держави є не лише отримання комерційного прибутку, але і формування економічної політики, реалізація її стратегій. Також ми вважаємо за необхідне підвищення ефективності управління пакетами акцій підприємств третьої сфери АПК, переданих сільськогосподарським товаровиробникам. На даний час функції управління цими активами фактично здійснює керівник підприємства, яке обслуговує сільське господарство, що призводить до утиску інтересів власників – сільськогосподарських виробників.

Ми рекомендуємо сільськогосподарським підприємствам використовувати декілька варіантів залучення недержавних інвестицій. Найперспективнішим з них ми вважаємо організацію фінансово-промислової групи (ФПГ). Основні тактичні завдання подібних об'єднань визначаються актуальними фінансово-економічними проблемами сільського господарства та необхідністю забезпечення стартових фінансових можливостей виходу з кризи за відсутності навіть мінімальної бюджетної підтримки сільськогосподарських виробників. До цих проблем можна віднести:

- відновлення втраченої під час реформи керованості товарними, ресурсними, фінансовими внутрішніми та міжгалузевими потоками, скорочення сукупних витрат на виробництво та реалізацію продуктів харчування на основі оптимізації спільних рішень, проведення узгодженої цінової політики, скорочення витрат, підвищення якості продукції, економії постійних витрат тощо;
- створення мінімально необхідних стартових умов для поетапного фінансового оздоровлення аграрних підприємств, подолання збитковості та досягнення стійкої рентабельності сільського господарства;
- залучення в аграрний сектор фінансово-кредитних ресурсів приватних інвесторів й поступове відновлення та оновлення на цій основі всіх складових виробничого потенціалу вітчизняного сільського господарства, освоєння й впровадження сучасних технологій;
- перерозподіл доходів від реалізації готових продуктів між учасниками виробничого процесу відповідно до їх дійсних витрат.

Вигода такого об'єднання очевидна: створюються об'єктивні передумови скорочення витрат виробництва за рахунок мінімізації оплати банкам за надання кредитів, зростає можливість отримання вищих доходів від реалізації продукції за рахунок зростання цін в результаті поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та підвищення якості кінцевого продукту.

Проте формування та підвищення ефективності функціонування фінансово-промислових груп має певні труднощі. Наприклад, не допускається одночасна участь підприємств й організацій більш ніж в одній ФПГ; до складу групи обов'язково повинні входити підприємства виробничого або побутового призначення, а також банківські або кредитно-фінансові організації, дочірні господарські підприємства можуть входити до складу ФПГ тільки спільно зі своїм основним підприємством-засновником; інвестиційні установи, недержавні фонди, страхові організації можуть входити до групи тільки при забезпеченні ними інвестицій.

Для прискорення процесу формування ФПГ ми пропонуємо чотири способи їх організації:

- на базі крупного промислового об'єднання сільськогосподарського машинобудівництва або підприємства з виробництва мінеральних добрив, що створює свій власний банк або вступає в коаліцію з вже існуючими кредитними структурами. З їх допомогою залучаються недержавні інвестиції в т.ч. й від населення, шляхом створення інвестиційних пайових фондів. За допомогою накопичених таким чином засобів реалізується виробництво сільськогосподарської техніки, яка постачається в технічні центри. Останні по статусу залежать від головного об'єднання, здійснюють передпродажну підготовку, монтаж, гарантійне обслуговування, ремонт, продаж. Як основну форму взаємовідносин технічних центрів зі своїми клієнтами ми рекомендуємо лізинг, прокат техніки та виконання механізованих робіт відповідно до угод про спільну діяльність.

Інвестором в цьому випадку виступає постачальник машин та устаткування, мінеральних добрив як самостійно, так і спільно з кредитною установою, що виконує операції лізингу. При цьому, фінансово-промислова група стає власником значної маси продовольства, а також має вплив на формування ринкових цін. Засоби, отримані за рахунок функціонування технічного центру, за вирахуванням виробничих витрат, можуть спрямовуватися на погашення позик (кредитів) та виплату відсотків за кредити.

- фінансово-промислові групи створюються крупними торгівельно-фінансовими структурами, споживачами сільськогосподарської продукції. Інвестування сільського господарства по такому шляху хоча й в невеликих масштабах, вже здійснюється в Україні як вітчизняними, так і зарубіжними інвесторами. Прикладом тому служить "Макдональдс", який володіє мережею дочірніх підприємств в м'ясному тваринництві та м'ясопереробній промисловості.

- поступове надання функцій повноцінної виробничо-збутової корпорації акціонерним товариствам, створених під час приватизації підприємств переробної промисловості та сільського господарства. Акціонерні товариства залучають до складу акціонерів банки, страхові компанії та інші фінансові установи на умовах надання останніми пільгових інвестиційних кредитів. Можна використовувати також безпосереднє залучення коштів населення за допомогою емісії цінних паперів – привілейованих акцій та облигацій.

Створюється також власна роздрібна торгова мережа, що дає можливість скоротити витрати по збуту продукції. Збільшення прибутків від поглиблення переробки сільськогосподарської сировини та створення ефективної системи збуту готової продукції дає можливість додатково інвестувати розвиток сировинної зони переробних підприємств. Насамперед засоби спрямовані акціонерам-постачальникам сировини.

- створення регіональної АФПГ на базі крупного комерційного банку з входом до групи підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, а також торгівельних та ресурсопостачаючих організацій. В цьому випадку поєднуються два принципи формування ФПГ – державно-кооперативний та вертикальний. При цьому виникає можливість виробництва різних видів конкурентоздатної продукції – м'ясної, молочної, овочевої, плодової, ягідної тощо. Все це значною мірою підвищить стійкість АФПГ на ринку продовольчих товарів. Вважаємо, що найбільш реальним є включення в групу комерційного банку, оскільки, тільки зацікавлена участь банківського капіталу для формування ефективного аграрного сектора може забезпечити нормальну життєдіяльність всієї інтеграційної структури. ФПГ повинна обов'язково цілеспрямовано використовувати бюджетні кошти, здійснювати необхідні операції з цінними паперами, залучати власні й кредитні кошти на реалізацію перспективних програм та проєктів, здійснювати торгово-комісійні та лізингові операції, а також юридичне оформлення рахунків клієнтів-учасників групи, проводити розрахунки при фінансових взаємовідносинах між підприємствами і контрагентами.

За умов функціонування АФПГ досить низька вірогідність банкрутства підприємств сільських товаровиробників. На наш погляд, цілком реальне створення в межах АФПГ єдиної великої не тільки виробничої, банківської, але й кредитної, постачальницько-збутової, транспортної, страхової, соціально-побутової та кадрової систем.

З розглянутих способів створення АФПГ, на нашу думку, найбільш реальним є формування вертикально інтегрованих аграрних компаній по технологічній низці "виробництво сировини - переробка - реалізація". Остання повинна забезпечити сприятливі умови для формування рівноправних економічних стосунків між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами та фінансово-кредитними організаціями, стимулювати перерозподіл засобів з III сфери АПК в аграрний сектор через прямі капітальні вкладення, лізинг устаткування, товарний кредит тощо.

Вважаємо, що вертикально інтегровані формування доцільно створювати поетапно; не першому етапі можливе формування консорціуму підприємств єдиної технологічної низки (сировинна зона – переробка – зберігання – реалізація готової продукції) на договірній основі, який забезпечує проведення узгодженої політики у сфері виробництва ціноутворення та інвестицій. В цьому випадку координація діяльності учасників покладається на юридично самостійну фірму, яка забезпечує узгодження інтересів всіх учасників АФПГ.

Метою діяльності консорціуму, на наш погляд, має бути узгодження партнерських економічних стосунків, відновлення та регулювання кооперативних зв'язків й стосунків між підприємствами, шляхом використання механізму спільного виробництва та пайової участі в прибутку.

Особливості організації діяльності консорціуму – майнові та фінансові квоти, які вносяться учасниками формують узгоджені програми розвитку. При цьому всі учасники мають оперативний доступ до ресурсів, що дозволяє стабілізувати технологічний цикл, зменшити потребу обігових коштів, зменшити вірогідність взаємних неплатежів [4].

Джерелами фінансування консорціуму, на нашу думку, можуть бути власні фінансові кошти учасників консорціуму, прибуток від реалізації готової продукції; кошти бюджету, авансовані від закупівлі сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства для бюджетних споживачів; кредитні ресурси під заставу майна, неліквідів, виробничих запасів, об'єднаних до загального гарантійного фонду; засоби від розміщення цінних паперів консорціуму.

Необхідною умовою працездатності такого механізму є створення системи гарантій, що може бути забезпечене використанням гарантійного фонду, об'єднуючого акції сторін, сировину та продукцію на складах, основні фонди й права їх використання, товарні зобов'язання. При цьому використання активів, як об'єкт застави дозволить залучати кошти без прямих продаж, а зберігати їх до включення в новий виробничий цикл.

Для формування інвестиційних ресурсів ми пропонуємо використовувати концесії, що означає передачу належних державі або місцевим органам влади джерел природних багатств, підприємств та ін. господарських об'єктів в експлуатацію на певний термін за плату вітчизняним і зарубіжним інвесторам. На наш погляд, вона дуже

вигідна як для власника, так і для інвестора, оскільки забезпечує оптимальний розподіл доходів та ризик між партнерами інвестиційного процесу.

Необхідним заходом активізації інвестиційного процесу ми вважаємо створення державної інвестиційної компанії на регіональному рівні, в чій функції входить би відбір проектів та контроль за правильністю їх реалізації. Основними джерелами фінансування інвестиційних проектів компанії можуть бути: власні засоби (стагунтий капітал, внески підприємств та нерозподілений прибуток від участі в проєктах), засоби приватних інвесторів для реалізації конкретних проектів, бюджетні кошти, передбачені для реалізації цільових програм, засоби аграрних фінансово-промислових груп, кредити під заставу гарантійного фонду, боргових зобов'язань, майна, виробничих запасів, майбутньої продукції, нерухомості тощо. Структура взаємодії компанії з контактуючими організаціями подана на рисунку 1.

Рис.1. Структура взаємодії проєктної інвестиційної компанії з кредитними, фінансовими, виробничими та науковими установами

Компанія повинна складатися як мінімум з трьох фінансових фондів, обслуговуючих різні напрями діяльності компанії, що забезпечить інвесторам гарантії збереження ринкової вартості вкладеного капіталу та повернення інвестицій: інвестиційний фонд повинен здійснювати прямі інвестиції на умовах пайової участі в проєкті, компенсаційний фонд має бути сформованим для створення резервів, що направляються на погашення різниці між ринковою ставкою кредиту й пільговою ставкою, а також на страхове відшкодування, гарантійний фонд повинен створюватися на принципах пайової участі з використанням бюджетних гарантій й активів підприємств-одержувачів інвестицій (акції, сировина та продукція на складах, основні фонди й права їх використання, товарні зобов'язання – форвардні контракти, опціони тощо), з метою залучення грошових коштів без прямого продажу, зберігаючи їх до включення в новий виробничий цикл. Активи гарантійного фонду служать для забезпечення емісії цінних паперів компанії і залучення засобів безпосередньо на фінансовому ринку без посередників. За цими цінними паперами мають бути встановлені обмежені державні гарантії, які покликані забезпечити їх привабливість, як інструменту фондового ринку.

Створення системи фінансових гарантій в інвестиційній компанії може бути забезпечене також за рахунок страхування імпорту техніки й технологій в зарубіжних страхових компаніях. При цьому джерелом коштів для оплати страховки можуть служити валютні засоби, які надходять в рахунок оплати експортної продукції.

Для інформаційної підтримки та організації прикладної бази інвестиційного процесу, на наш погляд, слід передбачити активну співпрацю компанії з управліннями сільського господарства областей регіону, науково-дослідними інститутами, об'єднаннями товаровиробників АПК.

Найбільш перспективним в сучасних умовах фінансовим інструментом інвестування є лізинг. Він дозволяє здійснювати великомасштабні капітальні вкладення в розвиток матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва. В порівнянні з іншими способами придбання устаткування (банківський кредит, купівля з відстроченням оплати і т. ін.) лізинг має ряд переваг, завдяки яким ми пропонуємо його як пріоритетний напрям інвестицій. Він дозволяє:

- підприємству-орендареві розширити виробництво й налагодити обслуговування техніки без значних одноразових витрат та залучення позикових коштів;
- вивільнити засоби орендаря для вкладення в інші заходи, оскільки витрати на придбання устаткування рівномірно розподіляються на весь термін дії договору;
- підтримувати в балансі підприємства оптимальне співвідношення власного і позикового капіталів, оскільки лізингове майно на ньому не відображається;
- на основі лізингових угод, що передбачають зобов'язання орендодавця, провести ремонт й технічне обслуговування устаткування із своєчасного та якісного проведення ремонтних робіт;

- відносити лізингові платежі на собівартість продукції лізингоотримувача, а отже, знижує базу оподаткування по податку на прибуток, тоді як при прямому кредитуванні підприємства на купівлю обладнання виплату відсотків за користування позиковими ресурсами здійснюються з прибутку після оподаткування.

- шляхом використання механізму прискореної амортизації устаткування, зменшити суму податку на майно, базою оподаткування для якої є залишкова вартість устаткування, та здійснити економію виплат податку на прибуток при початкових етапах реалізації інвестиційного проєкту і отримати додаткову вигоду при обліку тимчасової вартості грошей.

Стратегічно важливим завданням, що стоїть перед сільськогосподарськими підприємствами є підтримка інтересу іноземних інвесторів до вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції. Увага зарубіжних партнерів обумовлена масштабною ринку; природними багатствами, що забезпечують його всіма видами ресурсів; дешевою робочою силою, що має високий освітній рівень та науковий потенціал; високим рівнем зносу основних фондів (понад 60%), що підвищує актуальність проблеми їх оновлення [7].

Принципово новий спосіб інвестування в Україну має концепцію венчурного капіталу. Виникнення венчурних інвестицій пов'язане з формуванням фонду венчурного капіталу, куди вносять кошти банки, страхові компанії, пенсійні фонди. Засновники призначають керівника компанії, якому довіряють управління капіталом від свого імені. Він веде пошук вигідних підприємств різних галузей, які мають перспективу розвитку. Знайшовши їх, фонд купує частину акцій компанії, надаючи частину свого капіталу. Особливістю венчурного капіталу є те, що від підприємства, що інвестується, не потрібно ніяких гарантій, забезпечення. Воно просто переходить в сумісне управління керівництва підприємства і венчурного фонду за умови тимчасової участі фонду, оскільки через деякий час його частка буде продана.

На наш погляд, необхідним елементом стратегічної політики будь-якого аграрного підприємства, орієнтованого на перспективу, має бути успішна самопрезентація з метою залучення уваги громадськості, а в їх числі й потенційних інвесторів. З цією метою ми пропонуємо створення клубу ефективних сільгосппідприємств, який сприятиме

зростанню популярності у місцевих інвесторів господарств – членів клубу.

Бажання сільськогосподарських виробників рекламувати свою діяльність і перспективи розвитку ми рекомендуємо стимулювати, організовуючи різні конкурси для агропідприємств економічного, технологічного й інноваційного характеру. Інвестори іноді не підозрюють про існування вигідного для них підприємства, оскільки воно не заявляє про свою діяльність. Часта згадка в ЗМІ, участь в конкурсних відборах, причому виграш необов'язково може бути основною метою підприємства, створюють хорошу репутацію господарству, що дуже важливе при ухваленні інвестиційних рішень.

Для посилення й прискорення інвестиційного процесу, підвищення ефективності інвестиційної діяльності, разом з розробкою інвестиційних програм та проектів соціально-економічного розвитку, на нашу думку, кожне сільськогосподарське підприємство мусить здійснити цілий комплекс заходів щодо забезпечення інвестицій. Основні з них наведені на рисунку 2.

Рис. 2. Система основних заходів посилення інвестиційного процесу в аграрних підприємствах

Вони дозволяють не тільки підвищити обґрунтованість й привабливість проектів довгострокових інвестицій, але й мати, як керівництво до дії, проект валових інвестицій підприємства. У трьох його розділах (інвестиції в основне виробництво, інвестиції у формі капітальних вкладень та інвестиції в невиробничу сферу), разом із загальноприйнятими показниками, обґрунтовуються напрями й розміри інвестицій; джерела; умови, терміни надходження, освоєння і повернення залучених коштів; ефективність здійснення інвестицій; напрями, розмір та терміни використання отриманих додаткових прибутків.

Висновки

Активізація інвестиційного процесу багато в чому обумовлена обґрунтованістю стратегічного напрямку, тактикою здійснення інвестицій, інвестиційним кліматом та механізмом інвестування в сільськогосподарському виробництві країни, регіону, конкретного підприємства. Пропоновані організаційно-економічні заходи інвестиційного розвитку аграрних підприємств направлені на залучення додаткових джерел інвестицій в сільське господарство, які необхідні для стабілізації виробництва й подальшого ефективного розвитку аграрного сектора. Вважаємо, що кожному підприємству необхідно розробити комплекс заходів, які забезпечать зростання інвестицій за рахунок внутрішніх джерел. Головними з них, на нашу думку, є збільшення обсягів та поліпшення якості продукції аграрних підприємств при зростанні ефективності виробництва.

Література

1. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. К.: Ельга-Ніка центр. 2001. - 448с.
2. Зеленкова Н.М. Фінансування і кредитування капітальних вкладень: Учебник. – 3-е изд., перераб. і доп. – М.: Финансы и статистика, 1990. – 221 с.
3. Ландарь І.В. Ранжування за рівнем інвестиційної привабливості // Регіональні перспективи. – 1999. – №4. – С.3-5.
4. Недашківський М.М. Інвестиційний фонд регіонів України та джерела його формування // Фінанси України. – 2000. – №2. – С. 79-85.
5. Ткаченко К.Л. Формування державної інвестиційної політики // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 86 - 91.
6. Черваньов Д. М., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 514 с.
7. Філіпенко А.С. Особливості розвитку іноземного інвестування в економіку України // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 79-82.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2009 р.

ТОВ "ДКС Центр"